

تطبیق دوبله فارسی و اصل فیلم مستند «خاندان سعود»^۱

مهسا اسدیان^۲

فیلم مستند «خاندان سعود» در سال ۲۰۰۵م. توسط سرویس پخش برنامه frontline آمریکا ساخته و پخش شد. این مستند توسط صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران به زبان فارسی دوبله و بارها در شبکه‌های مختلف تلویزیونی ایران همچون شبکه یک، سه، مستند، افق و سهند باز پخش شده است.

این مستند از ابتدای تشکیل کشور عربستان و قدرت‌گیری خاندان آل سعود بر دیگر قبایل آغاز و تا دوره پادشاهی ملک سلمان پیش می‌رود. اتفاقات دوره‌های پادشاهان مختلف از زبان خود عربستانی‌ها در مقام شاهزاده، مورخ و یا رئیس نهادی روایت می‌شود. در مقابل مصاحبه‌هایی از مقامات آمریکایی نیز وجود دارد. از نکات مهم این مستند مصاحبه با هنری کسینجر، وزیر امور خارجه وقت آمریکا است. در فیلم علاوه بر روایت تاریخ سیاسی کشور عربستان، به بررسی مباحث اجتماعی و فرهنگی این کشور نیز پرداخته شده است. نگارنده در متن پیش رو می‌کوشد تا به مقایسه اصل مستند به زبان انگلیسی و دوبله فارسی آن بپردازد.

تفاوت‌های ایجاد شده در دوبله فیلم را می‌توان به دو بخش کلی تقسیم کرد:

تغییر در فرم و تغییر در محتوای مستند.

مستند اصلی شامل ۸ بخش مجزا است که هر کدام یک عنوان دارد. این عنوان‌ها متناسب

با محتوایی است که در هر بخش ارائه می‌شود. عنوان‌ها به ترتیب به شرح زیر است:

۱- اخوان^۳

1 - House of saud: jihan El_Taheri and Martin Smith, director jihan El_Taheri, PBS Frontline, 2005

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات خلیج فارس دانشگاه تهران

3 - Ikhvan

۲- نفت^۱

۳- شکاف^۲

۴- فیصل^۳

۵- غرش^۴

۶- جهاد^۵

۷- تاخت و تاز^۶

۸- ترور^۷

این عناوین در دوبله فیلم حذف شده و تمام بخش‌ها به شکل پیوسته آورده شده‌اند. از دیگر موارد می‌توان به جابه‌جایی برخی تصاویر اشاره کرد. بعضی تصاویری که روی صحبت‌های گوینده در فیلم اصلی وجود دارند، در دوبله با تصاویر دیگری از مستند نمایش داده می‌شوند. همچنین تصویر برخی افراد از دوبله فارسی حذف شده است. به‌عنوان مثال تصویر چهره‌ی شیخ ناصر العمر مفتی وهابی به طور کامل حذف شده است و برخی از جملات او توسط راوی و بر روی تصاویر متفاوتی بیان می‌شود. در بحث ورود نیروهای آمریکایی به عربستان، شیخ ناصر العمر اظهار می‌کند: «...این یکی از اشتباهات آمریکا بود. چون باعث تنفر از سمت عربستان شد. آن‌ها با ورودشان و رفتارهایی که انجام می‌دادند، حالت یک کشور مسلمان را از بین برده بودند». در ترجمه فارسی، این سخنان بر روی تصویر بسیم علیم حقوق‌دان گذاشته شده است. در بخش محتوای مستند، تغییراتی چند در دوبله فارسی صورت گرفته است.

1_ Oil

2_ The Rift

3_ Faisal

4_ Boom

5_ Jihad

6_ Invasion

7_ Terror

تطبیق دوبله فارسی و اصل فیلم مستند «خاندان سعود» ۱۷۱

- در تمام مواردی که واژه «اخوان» و یا «اخوانی» به کار رفته، به «وهابی» ترجمه شده است. به عنوان نمونه در دقیقه ۸ می‌آید: «برای متحد کردن عربستان نیاز به جنگجو بود که در بیابان‌ها بودند. اسم آن‌ها «اخوان» بود» که در دوبله «اسم آن‌ها وهابی‌ان بود» ترجمه شده است.
- برای بعضی واژه‌ها، معادل فارسی‌ای انتخاب شده که از تأکید بیشتری برخوردارند. در بیشتر موارد، اینگونه ترجمه، یک بار ارزشی به جملات داده است که مغرضانه به نظر می‌رسد. در دقیقه ۳، فیلم یک ضیافت را در حضور پادشاه به تصویر می‌کشد. گوینده توصیف می‌کند که: «این یک ضیافت بزرگ است»^۱ اما گوینده فارسی، آن را «جلسه فرمایشی» می‌خواند. دقیقه ۱۸، سفر عبدالعزیز به همراه هیئت همراه را به تصویر می‌کشد. این هیئت به دیدار روزولت رهسپار است. توضیحات دکتر فهد السماوی، عضو بنیاد ملک عبدالعزیز چنین است: تعدادی مشاور، تعدادی شاهزاده، برخی روسای قبایل وقت به همراه او رفتند. انگار که یک نمونه کوچک شده حکومت^۲ را با خودش می‌برد. بنابراین از تمام خاندان باید می‌بودند. ترجمه این توصیف در دقیقه ۱۴ اینگونه انجام شده است: «این خانواده بزرگ به حرکت درآمده بودند تا با روزولت ملاقات کنند. پس از تمام خانواده باید می‌آمدند».
- در دقیقه ۳۲ گوینده اظهار می‌کند: «ما اسلام خودمان را داشتیم و با آن خوشحال بودیم و هر چیزی به آن اضافه می‌شد کشور تکه پاره می‌شد» در دوبله این جمله در دقیقه ۲۸ اینگونه ترجمه شده است: «ما عقیده وهابی خودمان را داشتیم». در مواردی چند نیز «سرباز سعودی» به «سرباز وهابی»، «اصول اسلام» به «اصول وهابی» و «جنگجوی سعودی» به «جنگجوی وهابی» ترجمه شده است.
- مواردی که گویندگان عربستانی از نوع تفکرات خود صحبت می‌کنند حذف شده و مفهوم

1- It's a large ceremony

2 - Small state

جملات عموماً تغییر کرده‌اند. در دقیقه ۵، در توصیف ویژگی‌های خانواده سعود، راوی اظهار می‌کند: «خانواده سعود این کشور را بر مبنای خداوند و قرآن بنا کرده است». در دقیقه ۳ دوبله، این جمله حذف و به جای آن این جمله اضافه شده است: «تظاهر به مناسک دینی، یکی از ویژگی‌های خاندان سعود است و به همین روش، اعتبار خود را در میان مردم ساده حفظ کردند».

مداوی رشید، استاد دانشگاه لندن توضیحاتی درباره اخوان در دقیقه ۶ می‌دهد: «اخوان یاری بزرگی به این خانواده می‌کند؛ که به گسترش سعود نیز در جزیره کمک می‌شود. اخوان دیدی همسو با شکل اصلی اسلام دارد و هر چیزی که خلاف آن باشد، مشکل ساز است».

ترجمه‌ای که از این توضیحات شده بدین شکل است: «آنها طرفدار وهابیت بودند که چیزی جز افکار خود را نمی‌پذیرفتند. آنها از اسلام حرف می‌زدند، اما عقاید و رفتارشان با اسلام واقعی در تضاد بود».

در ادامه سامی انجوی، مؤسس مرکز پژوهشی حج نیز در تحلیل اخوانی‌ها نظر خود را بیان می‌کند: «به دلیل اینکه در یک محیط ایزوله بزرگ شدند، برای آنها همه چیز دو قطبی است. یا سیاه یا سفید. یا با منی یا با من نیستی».

در ترجمه، تحلیل او بدین شرح است: «روساء قبایل برای اینکه بر مردم حکومت کنند، ترجمه و عقاید خودشان از اسلام را بر مردم دیکته می‌کردند. مردم با این مدل عقاید زندگی می‌کردند و اعتقاد داشتند یا شما با من هستید یا بر علیه من».

دقیقه ۷۲، فیلم به ترویج قرائت وهابی از اسلام اشاره می‌کند. در این راستا پول‌های بسیاری خرج می‌شود. خانم مداوی رشید توضیح می‌دهد که «وظیفه آنها به‌عنوان یک مسلمان ثروتمند این است که این هزینه را در کشورهای دیگر بکنند». این بخش در دقیقه ۵۸ دوبله اینطور ترجمه شده است که «آنها برای ترویج و جذب فرقه‌های دیگر این کار را می‌کنند».

- بخش‌هایی که روح ضد غرب در سخنان عربستانی‌ها وجود دارد، به کلی حذف شده است. در دقیقه ۴۰ فیلم اصلی، جایی که درباره غرب‌گرایی صحبت می‌شود، راوی ذکر می‌کند: «مشکل از اینجا شروع می‌شود که نمی‌خواهند مطابق افراد خارجی شوند»

تطبیق دوبله فارسی و اصل فیلم مستند «خاندان سعود» ۱۷۳

و یا در بخش حذف شده‌ای ذکر می‌شود: «آمریکا داشت در ایمان و اعتقادات مذهبی ما دخالت می‌کرد. آمریکا عاشق این است که مردم عاشقش شوند و فرهنگ او را بپذیرند». و یا در دقیقه ۶۱ پس از ذکر ایجاد شکاف و بحران در جامعه، تحلیل می‌شود: «ما تمام این سال‌ها به چیزی تظاهر می‌کردیم که نیستیم ... ما این افراطی‌گری را توسعه دادیم».

- موضوعاتی نیز به طور کلی از دوبله حذف شده‌اند. به‌عنوان نمونه در دقیقه ۱۰۸ راوی توضیح می‌دهد: خانواده سلطنتی از هرگونه تغییر ساختاری جلوگیری می‌کند. بسیم علیم، وکیل عربستانی می‌گوید: «در سال ۲۰۰۴ گروهی از افراد کشور علیه خانواده سلطنتی شکایت کردند تا قانون اساسی را تغییر دهند. مسئول مربوطه ضمن ناراحتی گفت که قانون اساسی تغییر نمی‌کند مگر در روند طبیعی».

در یک سوم پایانی فیلم، بیشتر به بحث زنان در جامعه عربستان پرداخته می‌شود. درباره وضعیت رانندگی زنان، اعتراضات آن‌ها و حضور آن‌ها در دانشگاه‌ها صحبت می‌شود. که همگی در دوبله کنار رفته‌اند.

ذیل همین بحث، کتابی به نام «حسن الفضیله» معرفی می‌شود که در آن ذکر شده: مرد از نظر فیزیکی کامل است و قدرت طبیعی دارد. زن از نظر فیزیکی، ذهنی و احساسی در درجه پستی قرار دارد.

شیخ ناصر العمر توضیح می‌دهد: «این کتاب توسط بهترین پژوهش‌گران دینی و برای حمایت زنان نوشته شده است. ما این کتاب را خوب و عمیق می‌دانیم. «نماینده بانوان جامعه عربستان در توضیح این کتاب اظهار می‌کند: «باورم نمی‌شود این کتاب را در دانشگاه تدریس می‌کنند. من به دانشگاه هم اعتراض دارم که اجازه می‌دهد این کتاب تدریس شود، در حالی که این دانشگاه (دانشگاه ریاض) بزرگترین دانشگاه کشور است».

شیخ ناصر العمر می‌گوید: «این زنان چه کسانی هستند که اعتراض می‌کنند؟ این‌ها پرورش یافته غرب هستند. نظر و قضاوت آن‌ها برای من اهمیتی ندارد ... برای من تعجب برانگیز است کسانی که از حقوق زنان دفاع می‌کنند غیرمسلمان و غیر عربی هستند. اینجا در کشور اسلامی این دغدغه‌ها مطرح نیست. نه برای زنان و نه برای مردان راستین ... من هیچ دینی را نمی‌شناسم که به اندازه اسلام به زنان اهمیت دهد».

حدود دقیقه ۸۷ در توضیح حضور آمریکایی‌ها در عربستان و تأثیرگذاری بر زنان توضیح

داده می‌شود: «حضور نیروهای آمریکایی در عربستان عواقب دیگر هم داشت. مثلاً زنان می‌خواستند تابوهایی که سالیان دراز در عربستان بوده بشکنند. مثل ممنوعیت رانندگی برای زنان».

دکتر فوزیه البکر در توضیح این مسئله می‌گوید: «ما زنان آمریکایی را دیدیم که ماشین می‌رانند. ما هم گفتیم ما نیز باید درخواست کنیم. چرا ما نمی‌توانیم. ساعت سه نیمه شب به پارکینگ‌ها در ریاض می‌رفتیم و رانندگی می‌کردیم. تا علاوه بر رانندگی، مشکل دیگری ایجاد نکنیم. بعد از مدتی دیدیم تعداد زیادی زن برای رانندگی اقدام کردند. مثلاً رانندگان پاکستانی و اندونزیایی به کنار می‌رفتند و خود زنان رانندگی می‌کردند. زنان همه با هم سوار ماشین می‌شدند تا اعتراض خود را نشان دهند...».

- یکی دیگر از تغییرات مهم در دوبله، اضافه شدن جملاتی به متن اصلی فیلم است. حدود دقیقه ۲۰ فیلم دوبله شده، طلال بن عبدالعزیز درباره جانشینی سعود به جای پدرش و رسیدن فیصل به مقام وزارت امور خارجه صحبت می‌کند. در این جا از زبان عبدالعزیز نصیحتی ذکر می‌شود که در اصل فیلم وجود ندارد. می‌گوید: «او(عبدالعزیز) برای حفظ حکومت و جانشینی، این دو را (سعود و فیصل) بر مسند قدرت نشاند و به آن‌ها گفت که اگر همیشه با هم باشید حکومت خانوادگی ما حفظ می‌شود. ظاهر دینی خود را در مقابل مردم حفظ کنید و مراقب مخالفان باشید».

حدود دقیقه ۲۴ فیلم، از حضور آمریکایی‌ها در عربستان صحبت می‌شود. این حضور، عربستانی‌ها را با ابزار و فرهنگ جدیدی مواجه می‌کند. حسن یاسین، دیپلمات عربستانی می‌گوید: «آنها کنسرو داشتند و ما هرگز کنسرو ندیده بودیم... قوطی خالی کنسرو برای ما حکم اسباب بازی را داشت و ما بچه بودیم».

در این بخش به صحبت‌های او در فیلم دوبله این جملات اضافه می‌شود که: «من همیشه دوست داشتم یک آمریکایی را ببینم. خصوصاً وقتی آدامسش را بیرون می‌انداخت و ما بر می‌داشتیم و می‌جویدیم. این برای ما خیلی خوش‌آیند بود».

برخی دیگر از تغییرات ترجمه نیز به شرح زیر است:

در دقیقه ۲۲، از زبان ویلیام استولتزفوس، سفیر اسبق آمریکا در عربستان سعودی درباره

تطبیق دوبله فارسی و اصل فیلم مستند «خاندان سعود» ۱۷۵

احوال و خصوصیات ملک سعود و مواجهه او با غربی‌ها توضیحاتی داده می‌شود. در میان این توضیحات جمله «او مهمان‌نوازی آمریکایی‌ها را دوست داشت» حذف شده و جمله «او با اروپاییان و آمریکایی‌ها نرم‌خو بود اما با عربستانی‌ها خشن بود» اضافه می‌شود.

در دقیقه ۴۳ از زبان کسینجر، صحنه ملاقات با فیصل توصیف می‌شود: «... وارد شدم و صحنه‌ای که فیصل را دیدم بسیار زیبا بود». صحنه زیبا به به صحنه‌ای نازیبا ترجمه شده است.

در دقیقه ۶۲ فیلم دوبله، گوینده به مشکل اقتصادی زمان ملک فهد اشاره می‌کند. می‌گوید: عربستان ایران را یک تهدید عقیدتی و فکری می‌دانست و تمام پول خود را در مقابل او خرج کرده بود.

اما در فیلم اصلی این سخن در دقیقه ۷۷ اینطور ذکر می‌شود: «عربستان ایران را یک تهدید نظامی^۱ می‌دانست....»

انتخاب مستندی که افرادی همچون هنری کسینجر در آن دست به توضیح مسائل گذشته زده‌اند، بی‌شک اهمیت بسیار دارد. چنین فیلمی حس کنجکاوی مخاطب را تشویق و در جهت پیگیری مباحث ترغیب می‌کند. اما پس از بررسی و تطبیق ترجمه و اصل مستند، حاصل این است که مترجم از رهگذر این اطمینان‌سازی، خوانش خود را به مخاطب فارسی‌زبان انتقال می‌دهد. در این میان آنچه مهم است، دقیقاً مباحث، جملات و کلماتی است که تغییر کرده و در دوبله آورده نشده است. هر چند این روش، عملی رایج در سیاست‌های اتاق فکری است که یک حکومت را پیش می‌برد. با بررسی ترجمه این اثر می‌توانیم علاوه بر به آزمون گذاردن ادعاهای فیلم‌ساز و محک زدن خوانش تهیه‌کننده، به پس ذهن مترجمان فارسی زبان نیز پی ببریم.